

ҚЫТАЙ: РЕСЕЙДІҢ ТАБИҒИ ГАЗ ЭКСПОРТЫНЫҢ БІРІНШІ БАЛАМА ЖОЛЫ

Ресейдің Украинаға басып кіруіне қарсы Еуропаның жақында салған санкциялары мен ресейлік газдан бас тарту шешімінен кейін Мәскеу еуропалық нарықтың орнына балама нарық іздей бастады. Ресейдің Қырғи-қабақ соғыс кезінде де Еуропаға газ тасымалын тоқтатпағанын ескергенде, қазіргі Ресей мен Еуропа арасында энергетика мәселесінің каншылықты ұшыққанын болжауға болатындай. Әсілінде Ресей мен Еуропа арасында энергетика мәселесі 2014 жылы Ресей Қырымды заңсыз аннексиялағаннан кейін басталып, Ресей содан бері энергетика саласында баламалы нарықтарды іздей бастады. Бұл тұрғыда Ресейдің шығыстағы көршісі және әлемнің ең ірі экономикаларының бірі Қытай алдыңғы қатарға шығып отыр. Көмірге тәуелді және энергияға мұқтаж Пекин Ресейдің табиғи газына ұзақ мерзімді қолжеткізуге тырысып жатқандықтан, Украина дағдарысы мен Батыстың санкцияларынан кейін Путин оккупациядан құтылу және күшті балама нарық құру үшін ел экономикасын шығысқа бағыттап отыр.

Бүгінгі таңда Қытай табиғи газды сұйытылған табиғи газ (СТГ) және құбырлар арқылы импорттайды. Бұл импорт 2010 жылғы 15%-дан 2021 жылы елдегі газбен қамтамасыз етудің жалпы көлемінің 46%-ын құрады. Өткен жылы табиғи газ құбыры арқылы импорт Қытайдың табиғи газ қажеттілігінің 16%-ын қанағаттандырса, СТГ импорты 30%-ды құрады. 2021 жылы Қытайдың ішкі өндірісі жалпы газбен қамтамасыз етудің шамамен 54%-ына жетті. Қытай, Түркіменстан, Ресей, Қазақстан, Өзбекстан және Мьянма сияқты бес елден құбыр арқылы және 25 елден СТГ арқылы табиғи газ импорттайды. Алты ірі СТГ жеткізушілері Австралия, АҚШ, Катар, Малайзия, Индонезия және Ресей СТГ импортының 85%-ын қамтамасыз етеді. Қытайдың газ импорты мен өндірісі ұлғайды, өйткені үкімет саясаты ауаның ластануын азайту және шығарындылар бойынша мақсаттарға жету үшін көмірден табиғи газға көшуді ынталандырады.

Ресей президенті Владимир Путин мен Қытай төрағасы Си Цзиньпин 2014 жылы қарашада қол қойған 400 миллиард долларлық табиғи газ келісімінің санкцияларға байланысты Азияға оралу стратегиясын ұстанатын Ресей үшін үлкен маңызға ие. «Сібір қуаты» газ құбыры - бұл Ресейдің Қыыр Шығысынан Қытайдың солтүстік-шығысына газ тасымалдауға арналған мемлекеттік газ өндіруші Газпром салған ең ірі келісімшарт, әрі жылына 38 миллиард текше метр тасымалдау мүмкіндігі бар ең ірі газ тасымалдау жүйесі. 2019 жылдың желтоқсанында алғашқы жөнелтуін бастаған «Қытай-Ресей Шығыс

бағыты табиғи газ құбыры» деп те аталатын «Сібір қуаты» құбыры табиғи газды Якутиядан Приморскке, одан кейін Қытайға жеткізеді. Газпромның мәлімдемесіне сәйкес, 2020 жылы құбыр арқылы шамамен 4,1 миллиард текше метр тасымалданды және 2025 жылға қарай оның толық қуатын 38 миллиард текше метрге жеткізу көзделуде. Құбыр 2025 жылға қарай толық қуаты 38 миллиард текше метрге жеткенде, ұзақ мерзімді перспективада Қытайдың солтүстік-шығыс аймағындағы көмірді табиғи газ алмастыруы әбден мүмкін. Бұл тұрғыда Қытай солтүстік-шығыс аймақта көмірді пайдалануды тоқтата алады, ал Ресей Еуропа нарығындағы алшақтықты жоя алады. 2021 жылы Ресей Қытайға құбыр және СТГ арқылы 16,5 миллиард текше метр табиғи газ экспорттады, сонымен ресейлік газ өндіруші Газпром Қытайға табиғи газ экспорты 2022 жылдың алғашқы төрт айында 2021 жылдың осы кезеңімен салыстырғанда 60%-ға өскенін мәлімдеді.

Осы тұрғыда Ресейдің Қытайға табиғи газ экспортын еуропалық экспортпен салыстыратын болсақ, Еуропа Ресейдің ең үлкен тұтынушысы ретінде жыл сайын шамамен 200 миллиард текше метр газ импорттайды, бұл континенттің шамамен жеткізілімінің 30%-ын қамтамасыз етеді. Сондықтан Қытай құбырдың толық қуатын пайдаланғанның өзінде жылына 38 миллиард текше метрге дейін газ тасымалдай алады. Сәйкесінше, Ресейдің Қытайға табиғи газ тасымалдауы Ресейдің экспортталатын еуропалық нарығының орнын толтыруға жеткілісіз болады. Сондықтан Ресей Қытайға табиғи газ тасымалдау көлемін ұлғайту үшін «Сібір қуаты 2» және «Союз Восток» құбырлары сияқты баламалы жобаларды жасауда.

Бұл жағдайда Ресей Мәскеудің Батыспен шиеленіскен қарым-қатынасын мойындай отырып, Ямалдағы Бованенково және Харасавей газ кен орындарынан 2600 шақырымдық жаңа құбыр желісімен Сібір қуаты 2 арқылы Қытайға газ жеткізуге 30 жылдық келісімшартқа келісті. Ол Пекинмен энергетикалық альянспен Украина дағдарысына байланысты Мәскеудің Батыспен шиеленіскен қарым-қатынасын қолдады. Шабуылдан бұрын Ресей президенті Владимир Путин 2022 жылдың ақпанында Қытай төрағасы Си Цзиньпинмен шамамен 117,5 миллиард долларға бағаланған мұнай-газ келісіміне қол қойды. Бұған Ресейдің Қыыр Шығысындағы Сахалин аралынан Қытайдың солтүстік-шығысындағы Хэйлунцзян провинциясына дейін созылатын жаңа құбыр желісі арқылы «Газпромның» Қытайға «Сібір қуаты 2» арқылы жылына 10 миллиард текше метр газ жеткізуі кіреді.

«Газпромның» мәлімдемелеріне қарағанда, ақпан айында қол қойылған келісім-шартты ескере отырып, Ресейдің Қыыр Шығыс бағыттары арқылы Қытайға газ тасымалдау жылына 48 миллиард текше метрге жетуі мүмкін. Жаңа құбыр 2026 жылға қарай іске қосылады деп күтілсе де, бұл қолданыстағы құбырмен бірге жылдық табиғи газ жеткізу 2021 жылы шамамен 10 миллиард текше метрден 48 миллиард текше метрге дейін артуы мүмкін дегенді білдіреді. «Газпром» сонымен қатар Ресейден Қытайға Моңғолия арқылы өтетін «Союз-Восток» деп аталатын тағы бір құбырдың жоспарын әзірлеуде, яғни жыл сайын Қытайға қосымша 50 миллиард текше метр газ құбырын тасымалдауға болады.

Трансмоңғолия газ құбыры идеясы жаңа болмаса да, оны Моңғолия 2018 жылғы Шығыс экономикалық форумында қайта енгізді. 2019 жылы Бейжіңнің үнсіз мақұлдауымен «Газпром» мен «Эрдэнэс Моңғол» мемлекеттік корпорациясы «Сібір қуаты 2» моңғолдық бөлігі «Союз-Восток» құбырының техникалық-экономикалық негіздемесін бастады. 2022 жылдың басында Моңғолия билігі мен Газпром «Сібір қуаты 2» жалпы техникалық-экономикалық негіздемесімен бірге «Союз-Восток» техникалық-экономикалық негіздемесін бекітті. Ресейдің Украинаға басып кіруі басталғаннан бірнеше күн өткен соң «Эрдэнэс Моңғол» мен «Газпром» 2024 жылы құрылысы бастау мақсатымен құбырдың инженерлік және жобалық зерттеулеріне тез арада келісімге қол қойды. Тоқтатылған «Солтүстік ағын 2» жобасымен салыстыруға болатын қуаттылығымен «Союз-Восток» Қытайға Ресейдің Ямал түбегінен бастапқыда еуропалық нарықтарға арналған газды жеткізу үшін недәуір артықшылықтарға ие. Нәтижесінде 2014 жылдан бастап Еуропаның санкцияларына қарсы Ресей бетін Қытайға бұра бастағаны түсінікті. Қырымды басып алу «Сібір қуаты» құбырына және Украинаның «Сібір қуаты 2» және «Союз-Восток» құбырларына басып кіруіне әкелді. Ресей Қытай нарығын нысанаға алғаны анық, өйткені Мәскеу Украинаға басып кірер алдында Қытаймен энергетикалық келісімдерге зор көлемде қол қойып, басып алғаннан кейін Моңғолиямен бірігіп, «Союз-Восток» мұнай құбырының техникалық-экономикалық негіздемесін жылдамдатқан болатын. Осы тұрғыда Ресей еуропалық санкцияларға қарсы Қытай сияқты энергияға мұқтаж алып нарыққа бет алуға; Сонымен қатар, энергетикалық қажеттіліктерін өтеп, көмірден құтылуысы келетін Қытайдың соңғы жаңалықтарын жақтайтынын байқауға болады.

Саясат, сыртқы қатынастар және қауіпсіздік

- Түркия президенті Режеп Тайып Ердоған Анкарадағы президенттік сарайында Пәкістан премьер-министрі Шехбаз Шарифті қабылдады. Тараптар екіжақты қарым-қатынасты, өңірлік және жаһандық мәселелерді жан-жақты талқылады. Екі ел басшылары екі елдің Министрлер кабинеті мүшелерінің қатысуымен сауда, тұрғын үй, қарызды басқару және көлік сынды әртүрлі салаларда жеті келісімге қол қою рәсіміне де қатысты (Anadolu Agency, 01.06.2022).
- Армения президенті Вахагн Хачатурян Тбилисиге сапармен барып, Грузия президенті Саломе Зурабишвили, премьер-министр Ираклий Гарибашвили және парламент спикері Шалва Палуашвилимен кездесті. Тараптар екі елдің түрлі салалардағы, соның ішінде көлік, коммуникация және ақпараттық технологиялар саласындағы даму перспективаларын талқылады. Тараптар сондай-ақ екі елдің аймақта ұзақ мерзімді тұрақты бейбітшілік орнатуға мүдделі екенін атап өтті (Civil.ge, 01.06.2022).
- Біріккен ұлттар ұйымы (БҰҰ) Анкарадан ресми өтініш алғаннан кейін барлық ресми құжаттарда «Turkey» орнына «Türkiye» деп қолдануға келісті. БҰҰ-ның баспасөз хатшысы Стефан Дюжаррик елдің атауын өзгерту хат алынған сәттен бастап күшіне енгенін айтты. Түркия Сыртқы істер министрі Мевлут Чавушоглу Байланыс дирекциясымен бірлесіп, елдер мен халықаралық ұйымдардың бұл өзгерістен хабардар етілгенін мәлімдеді (Trtworld, 02.07.2022).
- Қазақстанда Конституцияға өзгерістер мен толықтырулар енгізу бойынша референдум өтті. Референдумға 11,7 миллион адам, сондай-ақ шетелде тұратын 11 мыңнан астам қазақстандық дауыс бере алады. Қазақстан Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев қазақстандықтардың референдумда дауыс берген жаңалықтары үлкен өзгерістер әкелетінін атап көрсетті (Kazinform, 05.06.2022).
- Тәжікстан президенті Эмомали Рахмон Өзбекстанға ресми сапармен барып, ел президенті Шавкат Мирзиёевпен кездесті. Сапар барысында екі президент те Зарафшан өзеніндегі Яван су электр стансасы құрылысының іске қосылу салтанатына қатысты. Қуаты 140 мегаватт болатын заманауи қондырғы Өзбекстан мен Тәжікстанның энергетикалық қауіпсіздігін, су және ауыл шаруашылығы секторларының тұрақтылығын қамтамасыз етуде маңызды рөл атқарады (Kun.uz, 02.06.2022).
- 2022 жылы 3 маусымда Баткен облысының Тәжікстанмен шекаралас Бұлақ-Башы ауданында шекаралық оқиға орын алып, оның салдарынан Қырғызстанның екі әскери қызметкері ауыр жарақат алды. Қырғызстан Сыртқы істер министрлігінің ресми өкілі Авазбек Атаханов бұл мәселеге қатысты пікірін білдіріп, Қырғызстан қол жеткізілген келісімдерді сақтау қажеттігі туралы өзгеріссіз ұстанымын ұстанатынын айтты. Ол барлық мәселелерді тек саяси-дипломатиялық жолмен шешу керектігін айтты (Kabar, 03.06.2022).

Экономика, қаржы және энергия

- Соңғы мәліметтер бойынша, Қазақстан порттары арқылы өтетін трафик көлемі екі есеге артқан. Атап айтқанда, 2022 жылдың бірінші тоқсанында Ақтау порты арқылы 1,2 миллион тоннадан астам жүк тасымалданған. Порт кемелердің барлық түрлеріне жарамды және жыл бойы ашық. Ашық сақтау орны 2500 контейнер қабылдай алады. Ақтау портының солтүстік терминалынан келетін жүктер негізінен Иран, Ресей және Өзірбайжанға тасымалданады (Qazaq TV, 01.06.2022).
- Біріккен Араб әмірліктерінің (БАӘ) Экономика министрі Абдулла Бин Тук әл-Марри мен Сауда-өнеркәсіп палатасының төрағасы Абдулла әл-Мазруи Бішкекке сапары барысында Қырғыз-БАӘ бизнес форумына қатысты. Шара барысында екі ел бірқатар құжаттарға, соның ішінде Қырғыз-БАӘ іскерлік кеңесін құру туралы Сауда-өнеркәсіп палаталары арасындағы өзара түсіністік туралы меморандумға қол қойды. Елдер инвестициялық және бизнес мүмкіндіктерін кеңейтуді жоспарлап отыр (Kabar, 01.06.2022).
- Иранның Мұнай министрі Жавад Овджи Баку энергетикалық форумы аясында Түркіменстаннан Иран арқылы Өзірбайжанға 1,5 миллиард текше метр газ жөнелтілетінін хабарлады. Бұл лауазымдар Өзірбайжан, Иран және Түркіменстан арасында қол қойылған үшжақты келісім негізінде жасалады. 2022 жылдың 3 қаңтарынан бастап Түркіменстан, Иран және Өзірбайжан арасындағы газ алмасу аясында тәулігіне 4,5 миллион текше метр газ жіберіле бастады (Orient, 03.06.2022).
- Украинаның «Энергоатом» ұлттық ядролық энергетикалық компаниясы Молдоваға электр энергиясын жеткізе бастайды. «Энергоатом» Молдованың «Энергоком» компаниясымен электр қуатын экспорттау келісімшартына қол қойды. Келісімшартқа сәйкес, «Энергоатом» 2022 жылдың маусымында Молдоваға бір мегаватт-сағаты 77 доллардан 85,2 мың мегаватт-сағат электр энергиясын жеткізуді жоспарлап отыр. Компанияның тұрмыстық тұтынушыларды электрмен жабдықтауға байланысты коммуналдық қызметтерді қаржыландыруға қосымша ресурсі болады (Ukrinform, 03.06.2022).
- Өзірбайжан жаңартылатын энергия секторын дамытуды жалғастыруда. Бұл ел Азия даму банкінің қолдауымен Гарадаг күн электр станциясын салады. Банктің директорлар кеңесі жобаны жүзеге асыру үшін «Masdar Azerbaijan Energy» жауапкершілігі шектеулі серіктестігімен 35,7 миллион доллар несие бөлу туралы келісімге қол қойды. Күн электр станциясы Еуропа мен Даму Банкінің Өзірбайжандағы осындай ауқымдағы жаңартылатын энергия көздерінің алғашқы жобасы болмақ. Күн электр станциясы 230 МВт электр энергиясын өндіреді (AzerNews, 01.06.2022).
- Еуразиялық экономикалық комиссия осы жылдың соңына дейін Еуразиялық экономикалық одақ (ЕЭА) мен БАӘ арасындағы еркін сауда аймағы туралы келіссөздерді бастауды жоспарлап отыр. Бұл туралы Еуразиялық экономикалық комиссияның Сауда министрі Андрей Слепнев пен БАӘ Сыртқы сауда министрі Тани бен Ахмед Әл Зеюдидің кездесуі барысында айтылды. 2021 жылы ЕЭА мен БАӘ арасындағы сауда 6,3 миллиард долларға жетіп, өткен жылмен салыстырғанда 60,9 пайызға өсті (BelTA, 02.06.2022).

Қоғам және мәдениет

- Қазақстан Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев БҰҰ Бас хатшысының арнайы өкілі, БҰҰ-ның Ауғанстан Республикасына көмек көрсету миссиясының басшысы Дебора Лионспен кездесті. Тараптар Ауғанстандағы жағдайды және осы елге қатысты мәселелерді шешу жолдарын талқылады. Осы тұрғыда Біріккен Ұлттар Ұйымының Ауғанстанға көмек көрсету миссиясының (UNAMA) уақытша қашықтағы кеңсесі 2021 жылы Алматыда орналасқаны атап өтілді. Жұырда олар бұл миссияның республикадағы мәртебесі туралы келісімге қол қояды (Centralasia.news, 02.06.2022).
- Бішкекте «Орталық Азиядағы климаттың өзгеруі және тұрақтылық» жобасының бастапқы кездесуі өтті. Жоба Қырғызстан, Тәжікстан және Өзбекстанмен шекаралас Ферғана алқабындағы климатқа төзімді дамуды қолдауға бағытталған. Кездесу жоба жоспарымен және ағымдағы нәтижелермен танысу, климаттың өзгеруі бойынша сараптамалық кеңестер мен бақылаулар алу, Ферғана алқабының бүкіл аймағына климаттың өзгеруінің әсерін талқылау үшін әртүрлі деңгейлер мен платформалардағы ынтымақтастық пен өзара әрекеттесу жолдарын зерттеу мақсатында ұйымдастырылды (Reliefweb.int, 06.06.2022).
- Дүниежүзілік банк пен Ауғанстанды қалпына келтіру траст қорының (ARTF) басқару комитеті Ауғанстан халқына шұғыл және маңызды азық-түлік, өмір сүру және денсаулық қызметтерін жеткізу үшін жалпы сомасы 793 миллион доллар болатын үш жобаны мақұлдады. Гуманитарлық бастама бидай өндірісіне шоғырланады, ал 2022 жылдың қарашасында 300 000 үй шаруашылығына қолдау көрсетіледі. Жоба балалардың, мүгедектердің немесе созылмалы аурулары бар адамдардың және әйелдердің тамақтану қажеттіліктерін шешеді (Theprint.in, 04.06.2022).
- Нью-Делидегі Сан-Мартин алаңында қазақтың ұлы ойшылы Абайдың бюсті салтанатты түрде ашылды. Шараға Қазақстан премьер-министрінің орынбасары – Сауда және интеграция министрі Бақыт Сұлтанов, Үндістанның Сыртқы істер және мәдениет мемлекеттік министрі Минакши Лехи, сондай-ақ дипломаттар қатысты. Бюстің ашылуы Қазақстан мен Үндістан арасындағы Экономикалық, ғылыми және мәдени ынтымақтастық жөніндегі үкіметаралық комиссияның 14-ші отырысына Қазақстан делегациясының Үндістанға сапары аясында қатысты (ҚазАқпарат, 02.06.2022).
- Түркия тарапының шақыруымен Өзбекстан Есеп сотының Бірінші вице-президенті Баходир Турабов Түркия Есеп сотының құрылғанына 160 жыл толуына орай ұйымдастырылған шараларға қатысты. Анкарада өткен ресми рәсімге Түркия Республикасының Президенті Режеп Тайып Ердоған қатысты. Осы іс-шара аясында Өзбекстан мен Түркияның Есеп соты арасында бірқатар кездесулер мен келіссөздер өтті (UzDaily, 02.06.2022).
- Өзбекстанның Бұхара қаласы «2022 жылғы Түркі әлемінің жастар астанасы» болып жарияланды. Бұл шешім Бұхара қаласында өткен Түркі мемлекеттері ұйымының (ОТС) жас көшбасшыларының 4-ші форумы аясында қабылданды. Форумға ОТС Бас хатшысы Бағдат Өмірсеє, Түркияның Жастар және спорт министрінің орынбасары Халис Юнус Эрсеє, Өзбекстан Республикасы Жастар агенттігінің директоры Алишер Садуллаєв, Бұхара облысының әкімі Ботир Зарипов қатысты (Kun.uz, 04.06.2022).